

ΤΕΣΣΕΡΕΙΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ
ΣΤΑ
ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

ΜΙΚΡΟΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΟΔΗΓΟΣ

«ΤΕΧΝΗ» ΜΑΚΕΔΟΝΙΚΗ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ 1954

ΤΕΣΣΕΡΕΙΣ ΠΕΡΙΠΑΤΟΙ
ΣΤΑ
ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

*ΜΙΚΡΟΣ
ΑΡΧΑΙΟΛΟΓΙΚΟΣ
ΟΔΗΓΟΣ*

Α' ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Αχειροποίητος. Ή εκκλησία πήρε τὸ δνομα ἀπὸ τῇ λατρευτικῇ εἰκόνᾳ τῆς Παναγίας ποὺ βρισκόταν μέσα σ' αὐτὴ καὶ ποὺ πίστευχν πῶς ἀπὸ βρεφοκρατοῦσα ἔγινε δειομένη μὲ θαῦμα, χωρὶς νὰ τὴν ζωγραφίσουν ἀνθρώπινα χέρια. Τρίκλιτη ξυλόστεγη βασιλικὴ ποὺ ἰδρύθηκε στὸ πρώτο μισὸ τοῦ 5ου αἰ. στὴ θέση ἐνὸς ρωμαϊκοῦ σπιτιοῦ. (Τὸ μωσαϊκὸ δάπεδο τῆς αὐλῆς τοῦ ρωμαϊκοῦ σπιτιοῦ σώζεται κάτω ἀπὸ τὸ ξύλινο δάπεδο τοῦ βοριγού κλίτους τῆς ἐκκλησίας). Τὰ κιονόκρανα είναι ἀπὸ τὰ πιὸ χαρακτηριστικὰ δείγματα τοῦ λεγόμενου Θεοδοσιανοῦ τύπου. Λίγα φηριδωτὰ μὲ φυτικὰ κοσμήματα σώζονται στὸ κάτω μέρος μερικῶν ἀπὸ τὰ τέξα.

Στὴ ΒΑ γωνία μικρὸ παρεκκλήσι. Ἀρχικὰ ἦταν ἐκεῖ μιὰ εἰσοδος στὴν εκκλησία μὲ πυλώνα στὸ ἔξω μέρος, ποὺ ἀργότερα, στὰ βυζαντινὰ χρόνια, διαμορφώθηκε σὲ παρεκκλήσι.

Στὴ νότια πλευρά, δίπλα στὴ θιλωτὴ εἰσοδο, είγαι κολλημένο ἔνα παρεκκλήσι, ποὺ ἦταν ἀλλοτε τὸ Βαπτιστήριο τῆς βασιλικῆς. Ἔξω ἀπὸ τὴν ἵδια πλευρὰ ἀπομεινάρια τοίχων τοῦ ρωμαϊκοῦ σπιτιοῦ ποὺ χρησιμοποιήθηκαν στὸ κτίσιμο τῆς βασιλικῆς.

Ή "Αχειροποίητος ἀμέσως μὲ τὴν κατάκτηση, τὸ 1430, ἔγινε τζαμί.

Άγία Σοφία. Τώρα πιστεύεται μὲ μεγάλη πιθανότητα πῶς κτίστηκε στὶς ἀρχές τοῦ 8ου αἰ. (γύρω ἀπὸ τὸ 700 - 730). Στὰ 1525 ἔγινε τζαμί. Μιὰ μεγάλη πυρκαϊά στὰ 1890 ἔκανε πολλὲς ζημιὲς στὸ κτήριο ποὺ ἐπισκευάστηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους στὰ 1907 - 10.

Βασιλικὴ μὲ τρούλλο. Τὸ σχῆμα τῆς βασιλικῆς διατηρήθηκε στὸ ισόγειο μὲ τὰ τρία κλίτη καὶ τὶς κιονοστοιχίες. Ἀπὸ τὸ γυναικωνίτη κι ἀπάνω τὸ ἐσωτερικὸ παίργει τὸ σχῆμα σταυροῦ ποὺ ἔχει στὴ μέση τὸν τρούλλο. Τὰ τέσσερα κιονόκρανα τῶν κιονοστοιχιῶν, παρμένα ἀπὸ παλιότερη ἐκκλησία τοῦ 5ου αἰ., είναι χαρακτηριστικὰ γιὰ τὴν περιστροφικὴ κίνηση τῶν φύλων ποὺ φαίνονται σὰν νὰ τὰ φυσάῃ δυνατός ἀέρας.

Στὴν ἀψίδα μωσαϊκὸ τῆς Παναγίας μὲ τὸ Χριστὸ στὰ γόνατά της. "Εγινε στὰ 787 - 797 στὴ θέση ἐνδε μεγάλου σταυροῦ ποὺ εἶχαν κάνει ἔκει οἱ Εἰκονομάχοι. (Ἡ ἀπάνω κεραία τοῦ σταυροῦ καὶ οἱ δύο ὁριζόντιες διακρίγονται πάνω ἀπὸ τὸ φωτοστέφανο καὶ πίσω ἀπὸ τοὺς ὄμοις τῆς Παναγίας). Στὸν τρούλλο ἔξαιρετικὰ ἐνδιαφέρον μωσαϊκὸ τοῦ τέλους τοῦ 10ου ἡ τῶν ἀρχῶν τοῦ 11ου αἰ. ποὺ εἰκονίζει τὴν "Ανάληψη τοῦ Χριστοῦ. Στὸ πάχος τῶν παραθύρων τῆς δυτικῆς πλευρᾶς ἀξιόλογες τοιχογραφίες τοῦ 11ου καὶ 12ου αἰ. ποὺ εἰκονίζουν ἀγίους σὲ προτομῇ.

Β' ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

"Αγιος Δημήτριος. Σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση, κτίστηκε ἀπὸ τὸν "Ἐπαρχο (Διοικητὴ) τοῦ Ἰλλυρικοῦ (Μακεδονίας) Λεόντιο στὴ θέση ἐνδε παλιοῦ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ, ὅπου εἶχε φυλακιστῆ καὶ εἶχε μαρτυρήσει ὁ "Άγιος Δημήτριος. Σήμερα πιστεύεται πώς τὸ μνημεῖο ἔγινε στὸ δεύτερο μισὸ τοῦ 5ου αἰ. Μιὰ μεγάλη πυρκαϊδ ἀνάμεσα 629 καὶ 634 τὸ κατέστρεψε, μὰ ξανακτίστηκε ἀμέσως. Καὶ μετὰ τὴν ἀλωση τῆς Θεσσαλονίκης ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1430) ἔμεινε στὰ χέρια τῶν Χριστιανῶν ὡς τὰ 1492 ποὺ ἔγινε πιὰ τζαμί. Ἡ μεγάλη πυρκαϊδ τοῦ 1917 τὸν μετέβαλε σὲ ἐρείπιο. Στὰ 1926 ἀρχισε ἡ ἀνοικοδόμηση ἀπάνω στὸ παλιὸ σχέδιο ποὺ τέλειωσε στὰ 1948.

Βασιλικὴ ἔυλόστεγη πεντάκλιτη καὶ μὲ ἕνα ἐγκάρσιο κλίτος στὸ ἀνατολικὸ ἀκρο ποὺ σχηματίζει τὸ Ιερό. Πάνω ἀπὸ τὰ πλάγια κλίτη τέσσερες γυναικωνίτες.

Τὰ κιονόκρανα είναι διαφόρων τύπων τοῦ 5ου καὶ τοῦ 7ου αἰ., τὰ περισσότερα κατεστραμμένα ἀπὸ τὴν πυρκαϊδ τοῦ 1917. Στὸ δυτικὸ ἀκρο τῆς βορινῆς μεγάλης κιονοστοιχίας δύο κολόγες σκεπάζονται ἀπὸ τὸ νεκρικὸ μνημεῖο τοῦ προύχοντα Λουκᾶ Σπαντούνη ποὺ θάφτηκε ἔκει στὰ 1481. Εἶναι ἔνα δυτικὸ ἔργο ποὺ ηρθε ἔτοιμο ἀπὸ τὴν Ιταλία.

Πίσω ἀπὸ τὸ μνημεῖο αὐτὸ βρίσκεται ἡ εἰσόδος πρὸς τὸν λεγόμενο τάφο τοῦ "Άγιου Δημητρίου. Τὸ πρώτο διαμέρισμα ἔχει σχῆμα ἡμικυκλικὸ καὶ είναι ἀπομεινάρι τοῦ παλιοῦ ρωμαϊκοῦ λουτροῦ, ποὺ ὕστερα χρησιμοποιήθηκε γιὰ Βαπτιστήριο τῆς βασιλικῆς.

Στὴ ΝΑ γωνία τοῦ μνημείου μικρὸ παρεκκλήσι τοῦ "Άγίου Εὐθυμίου σὲ σχῆμα μικροσκοπικῆς τρίκλιτης βασιλικῆς. "Εχει κτισθῆ στὴ θέση μιᾶς παλιᾶς εἰσόδου στὴν ἐκκλησία καὶ σώζει τοιχογραφίες τοῦ ἔτους 1303 πολυτιμότατες γιὰ τὴν ιστορία τῆς Μακεδονικῆς ζωγραφικῆς.

Μωσαϊκά σώζονται καὶ στὸ δυτικὸ τοῖχο τῆς ἐκκλησίας καὶ στὸ Ἱερό. Στὸ δυτικὸ τοῖχο δυὸ μεγάλες συνθέσεις. Ἀριστερὰ ἀφίέρωση ἑνὸς παιδιοῦ στὸν Ἅγιο Δημήτριο. Δεξιὰ δὲ Ἅγιος Δημήτριος μὲ ἀγγέλους ποὺ σαλπίζουν. Καὶ τὰ δύο πιστεύεται πῶς ἀνήκουν στὸν 5ο αἰώνα. Στὴν ἵδια πλευρά, δίπλα στὸν τάφο του Σπαντούνη, ἔνα ἄλλο μωσαϊκὸ μὲ τὸν Ἅγιο Δημήτριο ἀνάμεσα σὲ τέσσερες ἐκκλησιαστικοὺς εἰναι πολὺ χαλασμένα. Σώζονται μόνο τὰ κεφάλια δυὸ ἐκκλησιαστικῶν.

Στὸ Ἱερό, δεξιὰ δὲ Ἅγιος Σέργιος, δὲ Ἅγιος Δημήτριος ποὺ ἀγκαλιάζει τοὺς ἕδρυτές του ναοῦ, ἔναν ἐπίσκοπο καὶ ἔναν ἔπαρχο, δὲ Ἅγιος Δημήτριος μὲ ἔναν ἐπίσκοπο. Καὶ τὰ τρία μωσαϊκὰ του 7ου αἰ. Ἀριστερὰ δὲ Ἅγιος Δημήτριος μὲ δύο παιδιά ποὺ τοῦ ἔχουν ἀφιερωθῆ (7ου αἰ.), ή Παναγία μὲ ἔναν ἄγιο, ἵσως τὸν Ἅγιο Θεόδωρο (11ου αἰ.).

Τοιχογραφίες σώζονται πολλές. Οἱ σπουδαιότερες βρίσκονται στὸ νότιο τοῖχο. Ἔνας αὐτοκράτωρ, ποὺ πιστεύουν πῶς εἰναι δὲ Ἰουστινιανὸς Β' (685 - 695, 705 - 711), ἔρχεται πάνω στὸ ἀλογό μὲ τοὺς στρατηγούς του πρὸς μιὰν ἐκκλησία (τὴ βασιλικὴ του Ἅγίου Δημητρίου), ποὺ μέσα σ' αὐτὴν ἔχουν εἰσῆλει βάρβαροι καὶ σφάζουν τὰ γυναικόπαιδα. Πρόκειται γιὰ κάποιαν ἀγωναστὴ στὴν ἱστορία βαρβαρικὴ εἰσβολὴ. Ἀπέναντι, πάνω στὸν τετράγωνο κτιστὸ στύλο, δὲ Ἅγιος Λουκᾶς δὲ Στειριώτης (12ου αἰ.). Στὸ δυτικὸ κτιστὸ στύλο τῆς νότιας μεγάλης κιονοστοιχίας περίεργη τοιχογραφία του Ἅγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ ποὺ τὸν ἀγκαλιάζει δὲ Ἅγιος Ἰωάνσαφ (15ου αἰ.).

Ἡ Κρύπτη βρίσκεται κάτω ἀπ' τὸ ίερὸ τῆς βασιλικῆς. Είναι ἔνα σύμπλεγμα ἀπὸ στοὺς ποὺ πλαισιώνουν ἔναν κεντρικὸ ἡμικυκλικὸ χῶρο, ὃπου βρίσκεται ἔνα μαρμάρινο κιβώριο μὲ τόξα καὶ κολόνες στηριγμένο στὸ δυτικὸ τοῖχο. Τὸ κιβώριο αὐτό, ή μαρμάρινη λεκάνη ποὺ βρίσκεται μπροστά του, καθὼς καὶ ἡ ὅλη διάταξη τῶν στοῶν, σχετίζονται μὲ τὸ μύρο ποὺ πίστευαν πῶς βγαίνει ἀπ' τὸ λείψανο του Ἅγίου Δημητρίου. Τὸ πλήθιος ποὺ ἔρχεται γιὰ πάρη τὸ μύρο ἔμπαινε ἀπ' τὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ τῆς κρύπτης, γιατὶ ἀρχικὰ τὸ κατάστρωμα του δρόμου (τῆς σημερινῆς δόσος Ἅγίου Νικολάου) βρίσκεται στὸ ἵδιο ἐπίπεδο μὲ τὸ δάπεδο τῆς κρύπτης.

Παναγία τῶν Χαλκέων. Κατὰ τὴν ἐπιγραφὴ ποὺ εἶγαι χαραγμένη πάνω ἀπ' τὴν εἰσοδο, ή ἐκκλησία κτίστηκε τὸ 1044 μ.Χ. ἀπ' τὸν πρωτοσπαθάριο Χριστόφορο. Τὸ ὄνομα Παναγία τῶν Χαλκέων δόθηκε

μόλις τὸν περασμένον αἰώνα ἀπὸ ἔναν ἐρευνητὴ τῆς ἱστορίας τῆς Θεοσαλονίκης, τὸν Μιχ. Χατζῆ Ιωάννου. Εἶναι μετάφραση τοῦ τουρκικοῦ δινόματος τοῦ τζαμιοῦ: Καζαντζιλάρ τζαμί (τζαμί τῶν καζανάδων), ποὺ εἶχε δινομαστῇ ἔτσι ἀπὸ τὰ γύρω καζανάδικα. Εἶναι ἐκκλησία σταυροειδῆς μὲ τρούλο. Πάνω ἀπ’ τὸν νάρθηκα ὑπάρχει δεύτερο πάτωμα ποὺ κρατάει δυοὺς μικρότερους τρούλους καὶ χρησίμευε γιὰ σκευοφυλάκιο. Ἐσωτερικά, στὸ βορινὸ τοῖχο, διάφορος τοῦ Χριστοφόρου καὶ τῆς οἰκογενείας του. Τὸ μνημεῖο σώζει πολλές ἀπὸ τις τοιχογραφίες του, ἀρκετὰ σκοτεινές σήμερα καὶ δυσδιάκριτες, ποὺ εἶναι στὸ μεγαλύτερὸ τους μέρος σύγχρονες μὲ τὸ μνημεῖο (μέσα 11ου αἰ.).

Γ' ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

“Αγιος Γεώργιος. Ἰδρύθηκε γύρω στὰ 310 μ.Χ. γιὰ μαυσωλεῖο τοῦ αὐτοκράτορα Μαξιμιανοῦ Γαλερίου, τελικὰ ὅμως διΓαλέριος δὲ θάψτηκε σ’ αὐτό, γιατὶ πέθανε πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη. Τὸ μνημεῖο, ποὺ ἀρχικὰ ἦ εἰσοδός του ἦταν ἀπὸ τὴν γότια πλευρά, συνδεόταν μὲ ἔναν δρόμο στολισμένον μὲ τέξα ἀπὸ τὸ ἔνα καὶ τὸ ἄλλο μέρος πρὸς τὸ ἀνάκτορο τοῦ Γαλερίου ποὺ βρισκόταν ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τῆς Ἐγνατίας, στὴ σημερινὴ ἐκκλησία τῆς Ὑπαπαντῆς, καὶ ἔφτανε ὡς τὴ Διαγώνιο. Στὴ διασταύρωση τοῦ δρόμου αὐτοῦ ποὺ ἔνωντε τὸ παλάτι μὲ τὸ μαυσωλεῖο, καὶ τῆς Ἐγνατίας βρισκόταν τὸ σημερινὸ τόξο τοῦ Γαλερίου (ἡ Καμάρα), ποὺ ἀρχικὰ εἶχε τέσσερα πόδια στολισμένα μὲ ἀνάγλυφα καὶ ἀπὸ πάνω ἔναν θόλο.

Στὶς ἀρχές τοῦ 5ου αἰ. τὸ κτήριο ἔγινε ἐκκλησία. Τότε στὴν ἀνατολικὴ πλευρὰ κτίστηκε μιὰ τετράγωνη προέξταση μὲ μιὰν ἀψίδα γιὰ τὸ Ιερό καὶ ἥ εἰσοδος μεταφέρθηκε στὴ δυτικὴ πλευρά. Ἐπίσης ἀνοίχτηκαν οἱ κόργχες ποὺ εἶναι γύρω στὸ ἐσωτερικὸ καὶ κτίστηκε ἀπὸ ἔξω ἔνας συγκεντρικὸς τοῖχος γιὰ νὰ χωρῇ περισσότερος κόσμος. Ἀργότερα, στὰ βυζαντινὰ χρόνια, δι συγκεντρικὸς αὐτὸς τοῖχος γκρεμίστηκε, οἱ κόργχες ἔκλεισαν πάλι καὶ τὸ μνημεῖο πήρε τὴν μορφὴ ποὺ ἔχει σήμερα. Στὰ 1590 ἔγινε τζαμί.

Μὲ τὴν μεταβολὴ τοῦ μνημείου σ’ ἐκκλησία τὸν 5ο αἰ. ἔγινε καὶ ἡ διαιρόσμηση μὲ μωσαϊκά. Στὸν τρούλον ὑπάρχουν τρεις ζῶνες μὲ μωσαϊκά. Ἡ ἀπάνω ἔχει ἔνα μεγάλο στεφάνι ἀπὸ φύλλα, καρποὺς καὶ ἀνθη ποὺ τὸ κρατοῦν τέσσερες “Ἀγγελοι. Μέσα στὸ στεφάνι εἰκονιζόταν δι Χριστὸς δρθιος, ἀλλ’ ἀπὸ τὴν παράσταση αὐτὴ ἐσώθηκαν μόνο μερικὰ ἵχυν.

Τὰ μωσαϊκὰ τῆς μεσαίας ζώνης ἔχουν ἐντελῶς ἔξαφανιστή. ‘Η κάτω ζώνη εἶναι χωρισμένη σὲ δύκτῳ πίνακες (δὶ πίνακας πάνω ἀπ’ τὸ ίερὸν εἶναι ζωγραφία καὶ δοῦ μωσαϊκό καὶ ἔγινε τὸν περασμένο αἰώνα ἀπὸ ἔναν Ἰταλὸν ζωγράφο). Σὲ κάθε ἔναν ἀπ’ τοὺς πίνακες αὐτοὺς εἰκονίζεται μὲ τρόπο σχηματικὸν τὸ Ιερὸν μιᾶς ἐκκλησίας μὲ τὴν Ἀγία Τράπεζα, καθὼς καὶ δύο, ἀλλοι τρεῖς ἄγιοι σὲ στάση δεήσεως. Οἱ ἑπτὰ κόρυγχες ποὺ ἀνοίγονται στοὺς τοίχους τοῦ ἑσωτερικοῦ (ἡ ὅγδοη, ἡ ἀνατολική, ἔχει γίνει τὸ Ιερὸν) ἔχουν στὸ τόξο τους μωσαϊκὴ διακόσμηση μὲ πουλιά, καθὼς καὶ μὲ θέματα φυτικὰ καὶ γεωμετρικά.

“Ολες οἱ ἑσωτερικὲς ἐπιφάνειες τοῦ μνημείου, δπου δὲν ὑπῆρχαν μωσαϊκά, ἦταν σκεπασμένες μὲ πλάκες ἀπὸ πολύχρωμα μάρμαρα. Ἀπ’ τὴν ἐπένδυση (ὅρθιομχριστώση) αὐτὴ δὲ σώζεται τίποτα σήμερα.

“Αγιος Νικόλαος Όρφανός. Εἶναι ἡ ἐκκλησία ἐνδε μικροῦ μοναστηριοῦ. Μικροσκοπικὴ βιστολικὴ τοῦ 14ου αἰ. μὲ πολὺ ἀξιόλογες τοιχογραφίες τῆς ίδιας ἐποχῆς. Μπροστὰ στὸ Ιερὸν σώζεται τὸ παλιὸν μαρμάρινο τέμπλο. Λείπουν μόνο ἀπ’ αὐτὸν οἱ μαρμάρινες πλάκες (θυράκια) τοῦ κάτω μέρους ποὺ ἔχουν ἀγικατασταθῆ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας μὲ ζωγραφισμένα σανίδια.

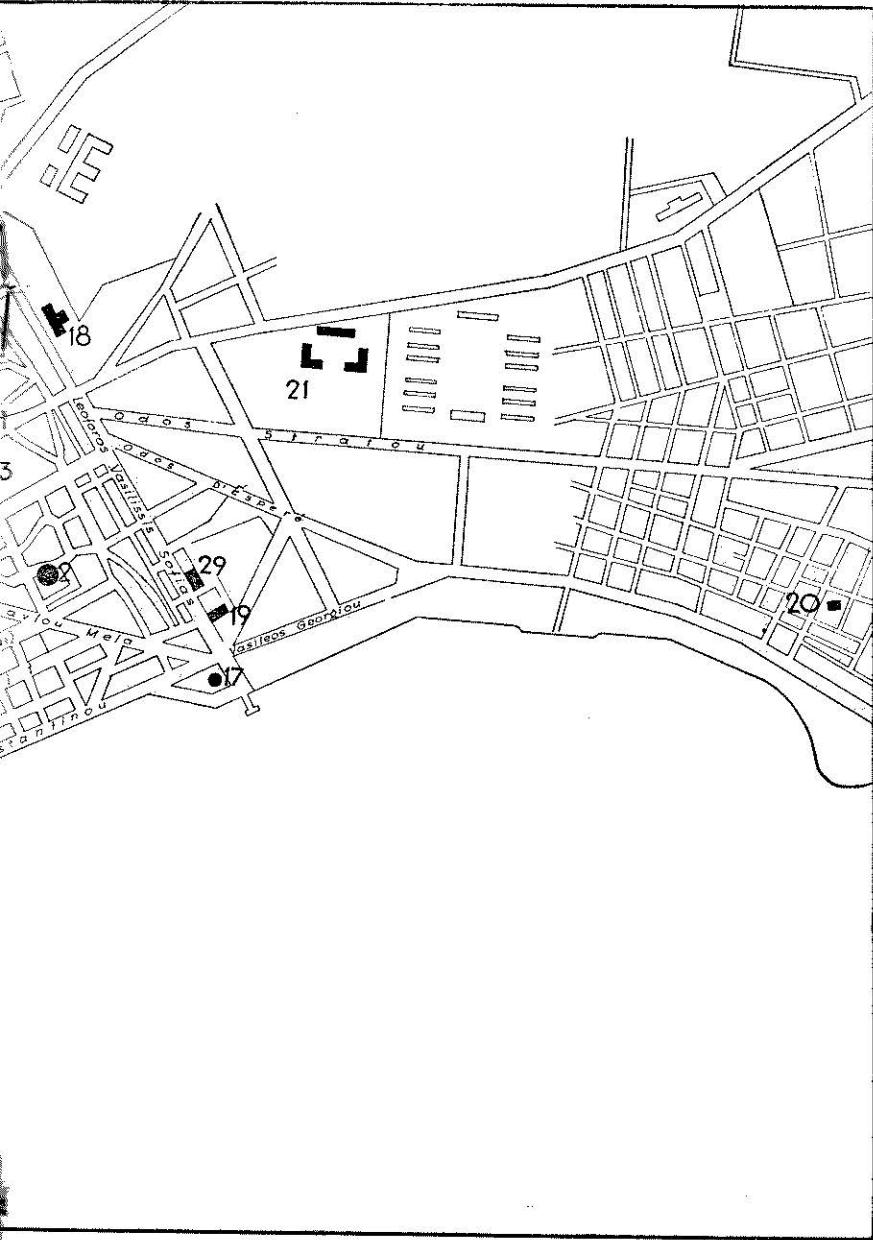
“Η ἐκκλησία δὲν ἔγινε ποτὲ τέχνη. Ἀπὸ αἰώνες εἶναι στὴν κατοχὴ τῆς Μονῆς Βλαττάδων.

Στὸ βορινὸν μέρος μιὰ μεγάλη φορητὴ εἰκόνα τῆς Παναγίας, ἔργο πολὺ ἀξιόλογο τοῦ 14ου αἰ. (στὴν ἀλλή δψη τοῦ συνιδιοῦ μεταγενέστερη εἰκόνα τῆς Ἀγίας Βαρβάρας χωρὶς μεγάλη σημασία).

Μονὴ Βλαττάδων. Τὸ μοναστήριο ἐδρύθηκε τὸν 14ο αἰ. Τῆς ίδιας ἐποχῆς εἶναι καὶ ἡ ἐκκλησία. Αὐτὴ ὅμως ἔχει παραμορφωθῆ ἀπὸ μεταγενέστερες ἐπισκευές καὶ προσθήκες, ἔτοι ποὺ δύσκολα μπορεῖ κανεὶς σήμερα νὰ καταλάβῃ μὲ τὴν πρώτη ματιὰ τὸ ἀρχικό τῆς σχέδιο. Ἀρχικὰ ἦταν μιὰ μικρὴ ἐκκλησία μὲ τέσσερεις καμάρες ποὺ βαστοῦσαν στὴ μέση ἔναν τρούλλο καὶ γύρω εἶχε μιὰ ἀνοιχτὴ στοὰ μὲ τόξα καὶ κολόγες ποὺ ἀνατολικὰ τελείωνε σὲ δυού μικρὰ παρεκκλήσια ἀπ’ τὸ ἔνα καὶ τὸ ἀλλο οὔρος τοῦ Ιεροῦ. Ἐνα μέρος τῆς στοᾶς αὐτῆς μὲ ὥραιά τοιχοδομία ἀπὸ τοῦθλα καὶ πέτρες διακρίνεται στὴ γότια πλευρά, δπου σώζεται καὶ τὸ μικρὸ ΝΑ παρεκκλήσι τῶν Ἀγίων Πέτρου καὶ Παύλου. Στὸ ἑσωτερικὸ δὲν ὑπάρχει τίποτα ἀξιόλογο, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς πολὺ χαλασμένες τοιχογρα-

1. Ἀφίς Γαλερίου.
2. Ὁκτάγωνο οίκοδόμημα.
3. Ἅγιος Γεώργιος.
4. Ἅγιος Δημήτριος.
5. Ἅχειροποίητος.
6. Ὅσιος Δαβίδ.
7. Ἅγια Σοφία.
8. Παναγία Χαλκέων.
9. Ἅγιοι Ἀπόστολοι.
10. Ἅγια Αἰκατερίνη.
11. Προφήτης Ἡλίας.
12. Ἅγιος Νικόλαος Ὁρφανός.
13. Μεταμόρφωσις Σωτῆρος.
14. Ταξιάρχαι.
15. Μονή Βλαττάδων.
16. Ἅγιος Παντελεήμων.

17. Λευκός Πύργος.
18. Πανεπιστήμιον.
19. Ἐταιρεία Μακεδ. Σπουδῶν.
20. Ἀρχαιολογικὸν Μουσεῖον.
21. Διεθνῆς Ἐκδεσις.
22. Πλατεία Βαρδαρίου.
23. Γενικὴ Διοίκησις Β. Ε.
24. Πλατεία Ἐλευθερίας.
25. Δῆμος Θεσσαλονίκης.
26. Ταχυδρομεῖον.
27. Πλατεία Ἀριστοτέλους.
28. Ἄγ. Γεωργίος Παλαμᾶς
29. Δικαστήρια.
30. Δημοτικὸν Νοσοκομεῖον.
31. Κεντρικὸς λιμήν.
32. Ἐλευθέρα Ζώνη.

φίες τοῦ 14ου ή 15ου αι. στὸ παρεκκλήσι τῶν Ἀγίων Πέτρου καὶ Παύλου.

Στὸ δυτικὸ μέρος τῆς αὐλῆς, μπροστὰ στὸ σημεριγὸ κτήριο τῆς Βιβλιοθήκης, μικρὴ συλλογὴ ἀπὸ ἀρχαῖα, παλαιοχριστιανικὰ καὶ βυζαντινὰ γλυπτά ποὺ βρέθηκαν στὴν περιοχὴ τοῦ μαγαστηρίου.

Τὰ Τείχη στὸ σύνολό τους ἀνήκουν στὰ χρόνια τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου (379-395 μ. Χ.), ἀλλὰ πολλὰ μέρη τους ἔχανάγιναν στοὺς μεταγενέστερους αἰῶνες, ἀκόμα καὶ στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας. Ἡ Ἀκρόπολη εἶχε δικό της τείχος ποὺ τὴ χώριζε ἀπ' τὴν πόλην, γιατὶ νὰ μποροῦν οἱ στρατιῶτες, ὅταν ἡ πόλη ἔπεφτε στὰ χέρια τοῦ ἔχθρου, νὰ συνεχίσουν τὴν ἄμυνα ἀπ' τὴν Ἀκρόπολη, ἐπου κατέφευγαν καὶ οἱ κάτοικοι τῆς πόλεως. Μέσα στὴν Ἀκρόπολη, στὸ ΒΑ ἄκρο της, ὑπάρχει ἔνα ἐντελῶς ἀπομονωμένο μικρὸ φρούριο, τὸ Ἐπιταπύργιο (τώρα χρησιμοποιεῖται γιὰ φυλακὴ) ποὺ χρησίμευε γιὰ τὴν τελευταίαν ἄμυνα, ὅταν δὲ ἔχθρος ἔπειρε καὶ τὴν Ἀκρόπολη.

‘Ο μεγάλος στρογγυλός πύργος στὸ ΝΑ ἔκρο τῆς Ἀκροπόλεως, οὐ που γίνεται ἡ ἔνωση μὲ τὸ τεῖχος τῆς πόλεως, εἰναι τῆς Τουρκοκρατίας, οὐ πως καὶ δὲ Λευκός Πύργος, ἀλλὰ καὶ οἱ δύο βρίσκονται στὴ θέση παλιότερων τῆς βυζαντινῆς ἐποχῆς.

Δ' ΠΕΡΙΠΑΤΟΣ

Άγια Αἰκατερίνη. Σταυροειδής ἐκκλησία μὲ τρούλλο καὶ μὲ στοὰ ποὺ πλαισιώνει τὶς τρεῖς πλευρές, βόρεια, δυτικὴ καὶ νότια, τοῦ κεντρικοῦ κτηρίου καὶ ἔχει στὶς τέσσερεις γωνίες ἀπὸ ἔναν μικρότερο τρούλλο. Κτίστηκε πιθανότατα στὰ τέλη του 13ου αι. Τὸ δομικα Ἀγία Αἰκατερίνη είναι νεώτατο. Πῶς ἐλέγετο στὰ βιζαντινὰ χρόνια δὲν εἶγαι γνωστό. Τζαμί φαίνεται πώς ἔγινε ἀμέσως μὲ τὴν ἀλωση ἀπὸ τοὺς Τούρκους (1430).

Στὸ ἔξωτερικὸ πλούσια διαικόσμηση μὲ τοῦθλα καὶ μὲ μικρὲς σμαλτω-
μένες πλάκες διαιφόρων χρωμάτων ποὺ ἔχουν χαραγμένα διάφορα σχέδια.

Στὸ ἐσωτερικὸ σώζονται λίγες ἀξιοσημείωτες τοιχογραφίες σύγχρονες μὲ τὸ οἰκοδόμημα (στὸν τρούλο προφῆτες, στοὺς τοίχους θάυματα τοῦ Χριστοῦ κ.ἄ.).

"Αγιοι Ἀπόστολοι. Ἡ ἐκκλησία ἀνήκε σ' ἕνα μοναστήρι που τὸ ἔκτισε στὰ 1312 - 1315 δι πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως Νήφαν

Α'. Στὸ ἕδιο μοναστήρι ἀνήκουν καὶ ἡ στέρνα μὲ τὴν ὁραιὰ κεραμοπλαστικὴ διακόσμηση ΒΔ τῆς ἐκκλησίας, καθὼς καὶ τὰ ἀπομεινάρια τοῦ πυλώνα στὴ μέση περίπου τῆς ὁδοῦ Παπαρρηγοπούλου ποὺ ἀπ' τὴν ἐκκλησία ὅδηγει πρὸς τὴν πλατεία Βαρδαρίου. Τὸ ὄνομα τῶν Ἅγιων Ἀποστόλων εἶγαι πολὺ νεώτερο. Πιθανότατα ἡ ἐκκλησία καὶ τὸ μοναστήρι ἦταν ἀρχικὰ ἀφιερωμένα στὴν Παναγία. Ἡ ἐκκλησία ἔγινε τζαμί ἀμέσως μὲ τὴν ἀλωση, στὰ 1430.

Εἶναι σταυροειδῆς ἐκκλησία μὲ τρούλλο καὶ μὲ στοὰ στὶς τρεῖς πλευρές, βόρεια, δυτικὴ καὶ νότια, ποὺ ἔχει κι' αὐτὴ ἀπὸ ἔναν μικρὸ τρούλλο στὶς τέσσερεις γωνίες τῆς, καὶ τέλος μὲ ἔναν ἀνοιχτὸν ἑξανάρθηκα μὲ κολόνες μπροστά στὴ δυτικὴ πλευρά.

Ἐσωτερικά, στὸν κυρίως ναό, μωσαϊκὰ ποὺ παριστάγουν στὸν τρούλλο τὸν Παντοκράτορα, προφῆτες καὶ Εὐαγγελιστές, στὶς καμάρες σκηνές ἀπ' τὸ Ἐδαγγέλιο (Γέννηση, Βάπτιση, Μεταμόρφωση, Βαΐοφόρο, Σταύρωση, Ἀνάσταση), στοὺς τοίχους Κοίμηση τῆς Θεοτόκου καὶ μορφὲς ἀγίων, ἰδίως στὴ δυτικὴ πλευρά. Στὴν ἀνατολικὴ καμάρα, πάνω ἀπ' τὸ Ἱερό, καὶ στὴν ἀψίδα δὲν πρόβαθασαν νὰ γίνουν τὰ μωσαϊκά, γιατὶ τὸ 1315 δ Νήφων ἔξωσθηκε ἀπὸ τὴν πατριαρχία.

Στὰ κάτω μέρη τοῦ κυρίως ναοῦ, καθὼς καὶ στὶς γύρω στοές, σώζονται σπουδαιότατες τοιχογραφίες. Γιὰ τὴν κατασκευὴ τοὺς δαπάνησε ὁ ἥγιον μεγενός τῆς Μονῆς Παῦλος ποὺ εἰκονίζεται πεσμένος στὰ πόδια τῆς Παναγίας σὲ μιὰ τοιχογραφία πάνω ἀπ' τὴν κεντρικὴ εἰσόδο ἀπ' τὸν γάρθηκα στὸν ναό. Στὸν νάρθηκα σκηνές ἀπ' τὴν παιδικὴ ἡλικία τῆς Παναγίας, μαρτύριο τοῦ Ἅγιου Δημητρίου καὶ τῶν Ἅγιων Τεσσαράκοντα. Στὸ ἀνατολικὸ μέρος τῆς βορεινῆς στοᾶς σκηνές ἔξαιρετικὰ ἐνδιαφέρουσες ἀπ' τὴ ζωὴ τοῦ Προδρόμου (γέννηση τοῦ Προδρόμου, συμπόσιο τοῦ Ἡρώδη μὲ τὸ χορὸ τῆς Σαλώμης, ἀποκεφαλισμὸς τοῦ Προδρόμου κ.ἄ.). Στὸν ἀνατολικὸ τοίχο τῆς νότιας στοᾶς μεγάλη σύνθεση τῆς Ρίζας Ἱεσσαί, δηλαδὴ τοῦ γενεαλογικοῦ δέντρου τοῦ Χριστοῦ.

Ἐξωτερικὰ τὸ μνημεῖο εἶγαι ἀπ' τὰ ὡραιότερα δχι μόνο τῆς Θεοσαλονίκης, ἀλλὰ τῆς Μακεδονίας, μὲ τὴν κομψότητα καὶ τὴν ἀνάταση τῶν ἀρχιτεκτονικῶν του μορφῶν καὶ μὲ τὴν πλούσια κεραμοπλαστικὴ διακόσμηση τοῦ Ἱεροῦ.

Προφήτης Ἡλίας. Ἐκκλησία μὲ τρούλλο καὶ μὲ κόγχες στὴ βόρεια καὶ τὴ νότια πλευρὰ (χορούς), δπως τῶν ἀγιορείτικων ἐκκλη-

σιῶν, καὶ μὲ μεγάλο νάρθηκα ποὺ ἔχει ἀπὸ πάνω καὶ δεύτερο πάτωμα ἀνοιχτὸ πρὸ τὸ μέρος τοῦ κυρίως ναοῦ. Κτίστηκε πιθανότατα τὸν 14^ο αἰώνα καὶ ἵσως ἡταν ἡ ἐκκλησία κάποιου μοναστηρίου. Τὸ δονομα Πρόφητης Ἡλίας είναι νεώτερο, τὸ βυζαντινό του δὲν είναι γνωστό. Τὰ ἀγτερείσματα στὸ ἔξωτερικὸ καὶ στὸν τρούλλο είναι τῆς Τσουρκοκρατίας.

Στὸν νάρθηκα διατηροῦνται ἀξιόλογες τοιχογραφίες τοῦ 14ου αἰ. (θαύματα καὶ παραβολές τοῦ Χριστοῦ, ἀσκητὲς κ. ἀ.).

Οσιος Δαβίδ. Είναι ἡ ἐκκλησία ἑνὸς παλιοῦ μοναστηρίου ποὺ ἐλέγετο τοῦ Δατόμου καὶ ἡταν ἀφιερωμένο στὸ Χριστό. Τὸ δονομα Ὅσιος Δαβίδ δύθηκε πρὶν ἀπὸ λίγα χρόνια ἐντελῶς ἀνιστόρητα, γιατὶ δὲν ἔχει καμία σχέση τὸ μνημεῖο μὲ τὸν περίφημο ἀσκητή, τὸν Ὅσιο Δαβίδ τὸν ἐν Θεσσαλονίκη.

Ἡ ἐκκλησία ἔχει σχῆμα σταυροῦ μὲ τρούλλο στὴ μέση. Σήμερα τὸ δυτικὸ μέρος τῆς ἐκκλησίας καὶ ὁ τρούλλος δὲν διάρχουν πιά.

Στὴν κόρηγη τοῦ Ιεροῦ σώζεται ἔνα περίφημο μωζαΐκὸ ποὺ ἔγινε γύρω ἀπ' τὸ ἔτος 500 μ. Χ. Εἰκονίζει τὸ Ὅραμα τοῦ προφήτη Ἰεζεκίηλ. Στὴ μέση ὁ Χριστὸς ἀγένετος καὶ μὲ μακριὰ μαλλιά κάθεται πάνω στὸ οὐράνιο τόξο καὶ βρίσκεται μέσα σ' ἔνα μεγάλο φωτεινὸ δίσκο ποὺ τὸν πλαισιώνουν τὰ τέσσερα σύμβολα τῶν Εὐαγγελιστῶν: δ' Ἀγγελὸς (Ματθαῖος), δ' Ἀετὸς (Ιωάννης), δ' Βοῦς (Δούκας) καὶ δ' Λέων (Μάρκος). Ἀπ' τὸ ἔνα καὶ τὸ δέλλο μέρος, σ' ἔνα τοπίο μὲ βράχους καὶ δέντρα, δ' Προφήτης Ἰεζεκίηλ (ἀριστερὰ) καὶ δ' Προφήτης Ἀβδακούμ (δεξιά). Στὴ μέση, κάτω ἀπ' τὰ πόδια τοῦ Χριστοῦ, ποταμὸς μὲ ψάρια.

Στοὺς τοιχοὺς λίγα κομμάτια τοιχογραφιῶν τοῦ 14ου αἰ.

Ε' ΤΟ ΜΟΥΣΕΙΟ

Τὸ Ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο τῆς Θεσσαλονίκης στεγάζεται σ' ἔνα τουρκικὸ τζαμί, ποὺ χτίστηκε πρὶν ἀπὸ 50 χρόνια περίπου (τὸ δονομα του Γενὴ Τζαμί οηματίνει Νέο Τζαμί), ὥστε είναι τὸ σχετικὰ νεώτερο μνημεῖο τῆς Θεσσαλονίκης. Χρησιμοποιεῖται για Μουσεῖο ἀπὸ τὸ 1925. Μετὰ τὸν πόλεμο ἔκανάρχισε νὰ λειτουργῇ ἀπὸ τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1953, θετερὰ ἀπὸ νέα ἔκθεση τῶν συλλογῶν—προσωρινὴ κι' αὐτή, γιατὶ πρόκειται νὰ οἰκοδομηθῇ νέο Μουσεῖο ποὺ νὰ ἴκανοποιῇ τὶς σύγχρονες ἀνάγκες. Λίγο πολὺ ἀντιπροσωπεύονται σ' αὐτὸ πολλὲς ἐποχὲς καὶ πολλοὶ τόποι τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης, προπάντων δμως ἡ ρω-

μαϊκή ἐποχὴ τῆς Θεσσαλονίκης. Τῆς γε ο λιθοῦ καὶ τῆς ἐποχῆς (περίου δώς τὸ 3000 π. Χ.) πλούσια συλλογὴ ἀγγείων ἀπὸ τὴν Κομοτινή. Συλλογὲς ἀγγείων τῆς χαλκῆς (Βη καὶ Ση ζιλιετηρίς) καὶ τῆς πρωτομηνῆς ἐποχῆς τοῦ σιδήρου (10ος - 7ος αἰών) ἀπὸ τὸν Ἀγιο Παντελέημονα (Πάτελι), τὴν Ὄλυνθο καὶ πολλοὺς συνοικισμοὺς τῆς κεντρικῆς καὶ δυτικῆς Μακεδονίας. Μυκηναῖκα λίγα ἀπὸ διάφορους τόπους. Ἀλλὰ οἱ συλλογὲς τῶν προϊστορικῶν καὶ γενικὰ τῶν ἀγγείων (στὸν ἄνω ὅροφο) δὲν εἰναι ἀκόμα προσιτές στὸ κοινό. Ἐχουν ἐκτεθῆ μόνο σὲ μιὰ προθήκη τοῦ Ισογείου λίγα καλὰ δείγματα ἀγγείων (πρωτογεωμετρικὸς ἀπὸ τὴν Βεργίνα, μελανόμορφα καὶ ἐρυθρόμορφα ἀπὸ τὴν Ὄλυνθο κ.ἄ.). Σὲ ἄλλη προθήκη, ἐπίσης τοῦ Ισογείου: σειρὰ πηγλίνων εἰδωλοί ων διαφόρων τύπων καὶ ἐποχῶν. Ἡ ἀρχαῖκὴ γλυπτικὴ (θρο. π. Χ. αἰών) ἀντιπροσωπεύεται μὲν μιὰ «κόρη» κι ἔναν «κούρο» ἀπὸ τὴν Ἀνατολικὴ Θράκην. Ἀκολουθοῦν τοῦ διον αἰώνων ἀρχιτεκτονικὰ μέλη ἀπὸ λαμπρὸν ιωνικὸν γαὶ τῆς Θέρμης, ἐπιτύμβια ἀνάγλυφα κ.ἄ. Μαζὶ μ' ἔνα ἐλλήνη: στικῆς ἐποχῆς (3ος - 1ος π. Χ. αἰών) γυναικεῖο ἀγαλμα καὶ δύο περιρραντήρια τῆς Ὄλυνθου, στὴ μεγάλη αἴθουσα τοῦ Μουσείου, εἰναι τοποθετημένα διατεχτὰ ἔργα τῆς ρωμαϊκῆς ἐποχῆς (1ος - 4ος αἰών μ. Χ.), ποὺ ἀντιπροσωπεύεται πλουσιότερα σὲ ἀριθμὸν καὶ ποιότητα μὲ καλὰ ἀντίγραφα κλασσικῶν προτύπων (Τραπεζίτης ἐν Κήποις, Αθηνᾶ τῶν Μεδίκων τοῦ Φειδία κ.ἄ.), μὲ χαρακτηριστικὰ τῆς ἐποχῆς των πρωτότυπων ἔργων (ἀγαλμα τοῦ Αὐγούστου, αὐτοκρατορικὰ κ.ἄ. πορτραῖτα. ἀνάγλυφα ἐπιτύμβια κλπ.), μὲ κομμάτια ἀπὸ μωσαϊκὰ δάπεδα κ.ἄ. Ἀπὸ τὰ σπουδαιότερα ἐκθέματα: δυοῦ μαρμάρινα πορτραῖτα τῆς ἐποχῆς τοῦ Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου. Πολλὰ ἄλλα ἀρχαῖα ἀναγκαστικὰ μένουν ἀστεγα στὴν αὖλὴ τοῦ Μουσείου: μιὰ σειρὰ καλῶν σαρκοφάγων θου - θου μ. Χρ. αι., ἐπιτύμβια καὶ ἀναθηματικὰ ἀνάγλυφα, τιμητικοὶ βωμοί, ἐπιγραφὲς κλπ.

Στὸ σύνολό του τὸ Μουσείο τῆς Θεσσαλονίκης ἀποτελεῖ ἀξιοσπουδαῖστη συλλογὴ ἔργων τέχνης.

ΟΙ ΣΠΟΥΔΑΙΟΤΕΡΕΣ ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΕΣ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ
ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

π.Χ.

- 315 Ήδρυεται ἡ πόλη ἀπὸ τὸν Κάσσανδρο, βασιλέα τῆς Μακεδονίας, ποὺ τῆς δίνει τὸ δνομα τῆς γυναίκας του Θεσσαλονίκης, ἀδελφῆς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξανδρου.
- 168 Μάχη τῆς Πύδνας. Οἱ Ρωμαῖοι νικοῦν τὸν βασιλέα τῆς Μακεδονίας Περσέα καὶ ἡ Μακεδονία γίνεται ρωμαϊκὴ ἐπαρχία καὶ χωρίζεται σὲ τέσσερεις ἐπαρχίες. Ἡ Θεσσαλονίκη πρωτεύουσα τῆς δεύτερης ἐπαρχίας.

μ.Χ.

- 54 Ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐπισκέπτεται τὴ Θεσσαλονίκη.
- 253 Ἐπιδρομὴ Γότθων.
- 303 Μαρτύριο τοῦ ἀγίου Δημητρίου.
- 392 Σφαγὴ τῶν Θεσσαλονικέων στὸν ἵπποδρομο κατὰ διαταγὴν τοῦ αὐτοκράτορος Θεοδοσίου Α'.
- 582 (περίπου) Ηρώτες ἐπιδρομὲς τῶν Σλάβων, ποὺ ἔξακολουθοῦν ὅλον τὸν Το αἰώνα. Ἡ Θεσσαλονίκη πολιορκεῖται πέντε τουλάχιστον φορές, χωρὶς ὅμως ἀποτέλεσμα.
- 904 Πολιορκία, ἀλωση καὶ λεηλασία τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Σαρακηγούς, οἱ δποῖοι ἀποσύρονται παίρνοντας μαζί τους χιλιάδες σκλάδους.
- 1185 Πολιορκία καὶ ἀλωση τῆς πόλεως ἀπὸ τοὺς Νορμανδούς. Τοὺς ἔχδιώκει τὸν ἐπόμενο χρόνο ὁ αὐτοκρατορικὸς στρατός.
- 1204 Τέταρτη σταυροφορία. Ἡ Θεσσαλονίκη μὲ ἕνα μέρος τῆς Μακεδονίας παραχωρεῖται στὸν Βονιφάτιο τὸν Μομφερρατικό.

- 1223 Καταλαμβάνεται ἀπὸ τοὺς ὙΕλληνες δεσπότες τῆς Ἡπείρου.
- 1246 Ὁ ὙΕλλην αὐτοκράτωρ τῆς Νικαίας Ἰωάννης Βατάτζης γυναῖ
τὸ στρατὸ τῶν δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου καὶ παίρνει στὴν
ἔξουσία του τὴ Θεσσαλονίκη.
- 1261 Ὁ Ἀνάκτηση τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν Μιχαὴλ Η' Πα-
λαιολόγο. Ἡ Θεσσαλονίκη ἐνσωματώνεται καὶ πάλι στὴν
Βυζαντινὴ αὐτοκρατερία.
- 1308 Οἱ Καταλανοὶ πολιορκοῦν τὴ Θεσσαλονίκη.
- 1342 - 9 Στάσις τῶν Ζηλωτῶν καὶ δογματικὲς ἔριδες τῶν Ἡσυχαστῶν.
- 1380 - 1402. Οἱ Τούρκοι καταλαμβάνουν δύο τουλάχιστο φορές τὴν πόλη.
δὲν μένουν παρὰ λίγο.
- 1402 Ὁ αὐτοκράτωρ Μανουὴλ Β' Παλαιολόγος διορίζει διοικητὴ
(δεσπότη) Θεσσαλονίκης τὸν γιό του Ἀνδρόνικο.
- 1423 Ὁ δεσπότης Ἀνδρόνικος Παλαιολόγος δὲν ἔχει τὴ δύναμη
ν' ἀντιμετωπίσῃ τὴν ἀπειλὴ τῶν Τούρκων καὶ παραχωρεῖ
τὴν πόλη στοὺς Βεγετούς.
- 1430 Οἱ Τούρκοι καταλαμβάνουν δριστικὰ τὴ Θεσσαλονίκη.
- 1912 Ἡ Θεσσαλονίκη ἔαναγίνεται ἑλληνική.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α' Περίπατος	Σελ. 3
^τ Αχειροποίητος	
^τ Αγία Σοφία	
 Β' Περίπατος	4
^τ Αγιος Δημήτριος	
Παναγία τῶν Χαλκέων	
 Γ' Περίπατος	6
^τ Αγιος Γεώργιος	
^τ Αγιος Νικόλαος Ὁρφανὸς	
Μονὴ Βλαττάδων	
Τείχη	
 Δ' Περίπατος	10
^τ Αγία Αἰκατερίνη	
^τ Αγιοι Ἀπόστολοι	
Προφήτης Ἡλίας	
^τ Οσιος Δαβὶδ	
 Τὸ ἀρχαιολογικὸ Μουσεῖο	12
Χρονολογικὸς πίνακας	14
Χάρτης	8-9

